

УДК 658:338.363

МІСЦЕ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В ЕКОНОМІЦІ КРАЇНИ

Нісфоян С.С.*Кіровоградський національний технічний університет*

Проаналізовано стан машинобудівної галузі в економіці країни. Розглянуто сучасні тенденції розвитку машинобудування Кіровоградської області. Доведено існування випереджаючих тенденцій у розвитку машинобудівних підприємств Кіровоградської області.

Ключові слова: промисловість, машинобудування, Кіровоградська область.

The state of the building industry in the economy was analyzed. Modern trends in Kirovograd region engineering were considered. The existence of leading trends in the development of machine–building enterprises Kirovograd region was proved.

Keywords: industry, machine–building, Kirovograd region

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток економіки є складним процесом, що базується не стільки на визначенні результатів, скільки на взаємодії правових, соціальних, економічних, психологічних, інформаційних складових, що забезпечують певний рівень досягнення останніх. Базовою формою виявлення системи взаємодії зазначених складових є показник. Тому, задля отримання достовірних, точних та своєчасних даних, що адекватно відбивають реальне становище дій та дозволяють здійснювати порівняльну оцінку різнопланової кількісно–якісної інформації, необхідно першочергово визначити загальну схему їх узгодженості. Особливо це стосується машинобудівних підприємств, місце яких в економіці країни має бути чітко детермінованим, а через це – дослідження машинобудівних підприємств як в розрізі країни, так і на мезо і мікрорівнях, не втрачає актуальності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналіз стану промисловості, окремих її галузей, зокрема машинобудівного комплексу, було здійснено у працях таких вітчизняних науковців як: О.П. Романко [1], Ю.В. Маркова [2], Е.О. Коваленко [3], О.О. Шапуров [4], Н.І. Горбаль [4], Ю.М. Барташевська [5], М.І. Дзюба [6] та ін. Однак, аналіз сучасного стану маши-

нобудування, зокрема Кіровоградського регіону, потребує подальшого дослідження з метою виявлення тенденцій та перспектив розвитку цієї галузі промисловості як в національному, так і в регіональному розрізі.

Метою роботи є обґрунтування ролі машинобудування в економіці країни. Об'єкт — процес управління на промислових підприємствах.

Викладення основного матеріалу дослідження. На думку автора, узгодженість слід розглядати як взаємодію її зовнішньої та внутрішньої складових. Зовнішня узгодженість проявляється, перш за все, в розробці показників за видами економічної діяльності, внутрішня – виборі єдиної бази порівняння.

Виходячи з того, що розробка показників в Україні здійснюється за видами економічної діяльності починаючи з 2002 року, прийmemo за базу порівняння цей рік. Це дасть змогу здійснити найбільш адекватну реальній ситуації порівняльну оцінку (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка макроекономічних показників по Україні [5]

Період	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах в розрахунок на одну особу	Економічно активне населення працездатного віку в середньому, тис. осіб	Середньомісячна заробітна плата в розрахунок на одного штатного працівника
	млн. грн.	тис. осіб	грн.
1	2	3	4
2002	4685	20 669,5	376
2003	5591	20 618,1	462
2004	7273	20 582,5	590
2005	9372	20 481,7	806
2006	11630	20 545,9	1041
2007	15496	20 606,2	1351
2008	20495	20 675,7	1806
2009	19832	20 321,6	1906
2010	23600	20 220,7	2239
2011	28874	20 247,9	2633

Основним макроекономічним показником розвитку країни є ВВП. За період з 2002 по 2011 роки ВВП у фактичних цінах по Україні збільшено у 5,83 рази, тоді як у розрахунок на одну особу темп зростання ВВП складає 6,16 рази. При скороченні чисельності населення України за визначений період з 48457,1 тис. осіб до 45778,5 тис. осіб (на 5,53%) та майже незмінній чисельності зайнятого населення працездатного віку (скорочення на 0,0003%) маємо допустити, що обсяг ВВП отримано не за рахунок збільшення чисельності робітників працездатного віку, а за

рахунок зростання цін, структурних зрушень за секторами економіки.

Найбільш точну інформацію щодо стану чи розвитку дають відносні та середні показники. Аналіз основних макроекономічних показників дає змогу стверджувати наступне.

За весь період дослідження при зростанні ВВП в розрахунку на одну особу та середньомісячної заробітної плати в розрахунку на одного штатного працівника середня чисельність економічно активного населення працездатного віку має неоднозначну тенденцію до зниження

Швидкість зміни ВВП в розрахунку на одну особу випереджає швидкість зміни чисельності економічно активного населення працездатного віку у 2011 році в 5,26 разів відповідно до стану у 2003 року, що підтверджує домінуючий вплив зміни цін на створений продукт.

Порівняння швидкості зміни середньомісячної заробітної плати в розрахунку на одного штатного працівника й чисельність економічно активного населення працездатного віку свідчить про однозначне випередження середньомісячної заробітної плати порівняно зі швидкістю зміни чисельності економічно активного населення працездатного віку. Так, якщо у 2003 році це співвідношення склало 1,06 рази, то у 2011 – 1,14 рази, при чому, найбільша швидкість випередження була зазначена у 2009 році коли цей показник склав 1,4 рази. Тобто, при зниженні чисельності економічно активного населення рівень середньої заробітної плати працівників зростає.

Виходячи з зазначеного вище припущення, щодо впливу структурних зрушень в економіці на обсяг ВВП здійснимо порівняльну оцінку між зазначеним показником та індексом промислової продукції, котрий виокремлює вплив цін на вироблену продукцію (табл. 2). Швидкість зміни ВВП порівняно зі швидкістю зміни індексу промислової продукції має неоднозначну тенденцію до збільшення. За період з 2002 по 2004 роки швидкість зміни індексу промислової продукції перевищувала швидкість зміни ВВП у 1,05 – 1,09 рази відповідно, що може свідчити про певний внесок промисловості у створенні ВВП. Починаючи з 2005 року має місце зворотна тенденція – швидкість зміни ВВП однозначно випереджає за визначений період швидкість зміни індексу промислової продукції у 1,06 – 2,53 рази відповідно, що говорить про зменшення внеску промисловості у складі ВВП та підтверджує вплив цін на обсяги

створення останнього.

Таблиця 2. Динаміка макроекономічних показників по Україні

Період	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах	Індекс промислової продукції	Індекс споживчих цін на товари та послуги
	млн. грн.	% до попереднього року	% до попереднього року
2002	225810	100,0	100,0
2003	267344	124,3	105,2
2004	345113	133,8	109,0
2005	441452	110,5	113,5
2006	544153	111,6	109,1
2007	720731	109,7	112,8
2008	948056	104,2	125,2
2009	913345	78,3	115,9
2010	1082569	113,3	109,4
2011	1316600	111,0	108,0

Порівняльна оцінка індексу промислової продукції та індексу споживчих цін на товари та послуги дає змогу визначити наскільки швидкість зміни випуску продукції відстає чи випереджає споживчі ціни для населення. За період з 2002 по 2008 роки мало місце однозначне випередження індексу промислової продукції порівняно з індексом споживчих цін у 1,084 – 1,072 рази відповідно. Найбільше випередження спостерігалось у 2006–2007 роках, коли зазначені показники досягали значень – 1,32 – 1,29 рази. З 2009 по 2011 роки індекс споживчих цін однозначно випереджав індекс промисловості відповідно у 1,38 – 1,3 рази.

Проведені розрахунки підтверджують припущення щодо структурної перебудови економіки країни не на користь розвитку промисловості та незабезпеченні потреб споживачів у продукції вітчизняного виробництва.

Аналіз виробництва ВВП за видами економічної діяльності показав, що за визначений період частка промисловості в ВВП скоротилась з 22,3% до 20,7%. Постійно змінювалось співвідношення між часткою добувної та переробної промисловості. Якщо у 2002 році частка переробної промисловості складала 80,1% , то у 2011 році – 70,9% (табл. 3).

Порівняльна оцінка швидкості зміни виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності свідчить про те, що за період з 2002 по 2011 роки, частка валової доданої вартості в переробній промисловості має неоднозначну тенденцію до зниження з 17,9% до 14,6%, при найбільшій величині зниження у 2006 році – 20,1%. Якщо за період з 2002 по 2007 роки швидкість зміни валової доданої

вартості в переробній промисловості випереджала швидкість зміни ВВП в діапазоні 1,039 – 1,112 рази, то з 2008 по 2011 роки діапазон випередження швидкості зміни ВВП склав відповідно 1,03 – 1,37 рази, що підтверджує зниження внеску переробної промисловості у створенні ВВП.

Таблиця 3. Динаміка виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності

Період	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах	Переробна промисловість	
	Всього, млн. грн	Всього, млн. грн	у тому числі оплата праці найманих працівників, млн. грн
2002	225810	40386	23461
2003	267344	49702	30414
2004	345113	64124	41507
2005	441452	86863	53891
2006	544153	109416	62673
2007	720731	143428	80946
2008	948056	164735	96439
2009	913345	141878	81504
2010	1082569	158483	97401
2011	1316600 ¹	171637,08	105453 ¹

В структурі ВВП за категоріями доходу оплата праці найманих працівників за весь період дослідження варіює від 45,7% до 49,9%, тоді як в валовій доданій вартості переробної промисловості – від 56,4% до 61,5%. Швидкість зміни показника оплати праці найманих працівників переробної промисловості варіює за визначений період в діапазоні від 1,23 рази в 2003 році до 3,9 рази у 2011 році. Порівняння швидкості зміни валовій доданій вартості переробної промисловості порівняно з оплатою праці найманих працівників свідчить про неоднозначність їх випередження за роками.

За 2002 – 2011 роки майже завжди швидкість зміни оплати праці найманих працівників випереджає швидкість зміни валовій доданій вартості в переробній промисловості в середньому 1,065 рази. Але у 2006 – 2007 та 2009 роках мала місце ситуація зворотна до зазначеної вище – швидкість зміни валовій доданій вартості за ці періоди мала випереджаючі значення – 1,014, 1,029 та 1,018 рази, що відбиває гіпотезу щодо підвищення рівня ефективності праці робітників порівняно з їх оплатою.

Задля оцінки ефективності роботи суб'єктів господарювання все

більше уваги приділяється не випущеній, а реалізованій продукції. За період дослідження по Україні швидкість зміни реалізованої продукції переробної промисловості майже завжди (окрім 2006–2007 років) була вища ніж випущеної, що дає змогу стверджувати, що продукція вітчизняного виробництва користується попитом у споживачів.

Але, за визначений період, частка обсягу реалізованої продукції в переробній промисловості скоротилася з 67,7% у 2002 році до 51,3% у 2011 році, тоді як частка зазначеного показника по машинобудуванні майже не змінилась й склала відповідно 15,8% та 15,7%. Тобто, якщо обсяг реалізованої продукції в промисловості України на 2/3 забезпечується відповідним показником переробної промисловості, то, в цей час, вартість реалізованої продукції машинобудування в переробній промисловості складає менше 20%.

На думку автора порівняння попиту й пропозиції на продукцію слід здійснювати за умов співставлення показників обсягу реалізованої продукції та індексу промислової продукції (табл. 4).

Таблиця 4. Порівняльна оцінка попиту та пропозиції на продукцію промисловості по Україні

Період	Промисловість		Переробна промисловість		Машинобудування	
	Індекс промислової продукції, % до попереднього року	Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	Індекс промислової продукції, % до попереднього року	Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	Індекс промислової продукції, % до попереднього року	Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.
2002	100,0	229634,4	100,0	155439,9	100,0	24492,2
2003	124,3	289117,3	129,0	207906,3	148,2	35133,1
2004	133,8	400757,1	138,1	306267,9	145,9	53569,3
2005	110,5	468562,6	112,6	355079,9	82,1	59668,1
2006	111,6	551729,0	113,4	405466,3	101,0	68730,6
2007	109,7	717076,7	109,5	530162,7	163,3	98339,9
2008	104,2	917035,5	104,9	668466,4	90,1	121780,4
2009	78,3	806550,6	71,3	559266,5	44,8	85833,0
2010	113,3	1065108,2	121,1	730544,1	154,3	116348,5
2011	111,0	1494899,7	109,7	766560,9	113,4	120100,1

За весь період дослідження швидкість зміни індексу промислової продукції в переробній промисловості однозначно була більшою в порівнянні з відповідним показником по промисловості взагалі. Це випередження має неоднозначний рівень зміни з 1,015 до 1,115 разів. Порівняння ситуації в переробній промисловості та машинобудуванні

не відрізняється зазначеною вище стабільністю. Так, швидкість зміни індексів промислової продукції в машинобудуванні була більшою за 2003–2004 роки та за 2007–2008 роки при скороченні показника випередження в середньому з 1,18 рази до 1,09 разів відповідно по періодах. За інші роки швидкість зміни індексів промислової продукції в переробній промисловості була більшою в порівнянні з машинобудуванням при варіаціях зміни показника з 1,13 до 1,57 рази.

Порівняльна оцінка швидкості зміни обсягу реалізованої промислової продукції дала змогу визначити однозначне випередження показника в переробній промисловості порівняно з промисловістю взагалі за період з 2002 по 2010 роки в діапазоні від 1,06 до 1,013 рази. Лише в 2011 році як з врахуванням так й без врахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності спостерігалась зворотна тенденція коли показник випередження обсягу реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) по Україні взагалі порівняно з переробною промисловістю склав 1,32 рази з врахуванням та 1,02 рази без врахування зазначених вище змін.

Схоже випередження спостерігається й при проведенні порівняльної оцінки обсягу реалізованої промислової продукції переробної промисловості та машинобудування. Майже за весь період, окрім 2009 та 2011 років, швидкість зміни обсягу реалізованої промислової продукції в машинобудування випереджає відповідний показник у переробній промисловості в діапазоні 1,07 – 1,15 рази, що в свою чергу перевищує швидкість зміни показника в переробній промисловості порівняно з промисловістю взагалі. Але за 2009 рік швидкість зміни обсягу реалізованої продукції перевищувала швидкість зміни цього показника по машинобудуванні у 1,028 рази, тоді як у 2011 році таке випередження склало 1,006 рази. Таким чином, при зниженні швидкості попиту на продукцію переробної промисловості в останні роки, попит на продукцію машинобудування є вищим ніж по промисловості взагалі та переробній промисловості й має постійну тенденцію до зростання.

Щодо Кіровоградської області, то за період з 2002 по 2011 роки питома вага ВРП по області у ВРП країни є незначною й варіює в межах від 1,39 до 1,62%. Порівняльна оцінка ВВП по країні та ВРП у Кіровоградській

області дає змогу стверджувати, що швидкість зміни цих показників неоднозначна. ВВП у фактичних цінах по країні має більш швидку зміну порівняно з ВРП у Кіровоградській області на протязі майже всього періоду дослідження у діапазоні від 1,008 рази до 1,126 рази. Лише за 2004–2005 роки мала місце зворотна тенденція, коли швидкість зміни ВРП випереджала швидкість зміни ВВП у 1,06 та 1,01 рази відповідно.

Інтенсивність роботи працівників відбиває показник продуктивності праці як на макро –, так й на мезорівні. Швидкість зміни ВРП на одну особу порівняно зі швидкістю зміни ВВП є випереджаючою за весь період дослідження окрім 2007 року, коли мала місце зворотна тенденція й показник випередження склав 1,05 рази. Це дає змогу стверджувати, що зазначені вище показники інтенсивності більш точно відбивають існуюче становище й область нарощує обсяги виробництва більшими темпами ніж країна.

Як було зазначено вище, індекс промислової продукції є показником, що відбиває зміну кількості виробленої продукції при загальній характеристиці її вартості. Порівняльна оцінка індексів промислової продукції по промисловості України взагалі та відповідно за видами економічної діяльності дає змогу стверджувати, що найвищу швидкість зміни мають індекси промислової продукції машинобудування, а майже однакову – індекси промислової продукції взагалі та індекси переробної промисловості при незначному випередженні швидкості зміни останнього.

Якщо у 2003 році швидкість зміни індексу промислової продукції машинобудування у 1,17 рази випереджала індекс промислової продукції по Україні та у 1,15 рази по переробній промисловості, то у 2007 році відповідне випередження склало 1,61 та 1,53 рази. За 2008 – 2009 роки мало місце зниженні індексів промислової продукції. Найбільше зниження мав індекс продукції машинобудування й у 2009 році – він склав 55% по відношенню до 2008 року. Починаючи з 2010 року має місце зростання зазначеного вище індексу. У 2011 році швидкість зміни індексу промислової продукції машинобудування у 1,57 рази випереджала індекс промислової продукції по Україні та у 1,59 рази по переробній промисловості.

Виходячи з наявності незначної частки ВРП по Кіровоградській області у створеному ВВП по країні дослідимо зміну індексу промислової продукції як по переробній промисловості так й по машинобудуванню (табл. 5).

Таблиця 5. Динаміка індексу промислової продукції, % до попереднього року

Період	Порівняння індексів промислової продукції промисловості, %		Порівняння індексів продукції переробної промисловості,		Порівняння індексів промислової продукції машинобудування	
	По Україні	По області	По Україні	По області	По Україні	По області
2002	100	100,0	100	100,0	100	100,0
2003	116	124,3	118	129,0	136	148,2
2004	113	133,8	115	138,1	128	145,9
2005	103	110,5	103	112,6	107	82,1
2006	106	111,6	106	113,4	112	101,0
2007	108	109,7	110	109,5	119	163,3
2008	95	104,2	94	104,9	100	90,1
2009	78	78,3	74	71,3	55	44,8
2010	111	113,3	114	121,1	136,1	154,3
2011	107,6	111,0	107,2	109,7	117,2	113,4

Висновок. Таким чином, порівняльна оцінка індексу промислової продукції за видами економічної діяльності в Україні та Кіровоградській області дає змогу стверджувати, що швидкість зміни зазначеного індексу по області більше ніж по Україні як для промисловості взагалі, так й для переробної промисловості. Індекс промислової продукції машинобудування по країні має випереджаючу швидкість зміни порівняно з відповідним індексом по області. Але за 2003 – 2004 та 2007 – 2008 роки індекс промислової продукції машинобудування по області випереджав відповідний показник по Україні й це випередження склало відповідно 1,09 – 1,24 та 1,18 – 1,06 рази. Існуючі тенденції підтверджують гіпотезу щодо нерівномірного розвитку машинобудування як в країні так й по області, але існуючі позитивні тенденції в динаміці стану машинобудування Кіровоградської області нівелюються загальною картиною по Україні, що потребує більше уваги приділяти не лише розробці модернізаційних заходів в машинобудуванні, а й контролю за їх реалізацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Романко О.П. Чинники формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 113–125.

2. Маркова Ю. В. Фактори впливу на виробничо-інноваційну стратегію машинобудівних підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 12. – С. 128 – 135.
3. Коваленко Е. О. Машиностроение в контексте активизации глобализационных процессов в мировой экономике / Е. О. Коваленко [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_3/1404.pdf
4. Шапуров О.О. Стан і тенденції розвитку машинобудування // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 57–63.
5. Барташевська Ю.М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю.М.Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010.– №1 (8).– С.19–25.
6. Дзюба М.І. Аналіз стану машинобудівних підприємств України на зовнішніх та внутрішніх ринках / М.І. Дзюба// I Міжнародна науково-практична Internet-конференція «Управління економічною діяльністю промислових підприємств в системі сучасних глобалізаційних процесів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://mev-hnu.at.ua/load/2-1-0-91>
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>